Bosh kiyimga oid birliklar xalq mentalitetida mustahkam ramziy o‘rin tutadi. Ingliz maqol-matallarida bosh kiyim asosan hukmronlik, ijtimoiy rol va tanqid vositasi sifatida namoyon bo‘lsa, o‘zbek maqollarida bosh kiyim or-nomus, tarbiya va oilaviy qadriyatlar bilan bevosita bog‘lanadi. Bu farqlar ikki xalqning tarixiy-madaniy taraqqiyotidagi ustuvor yo‘nalishlardan kelib chiqadi. Shuningdek, semantik maydonlar ham farqlanadi: ingliz tilida bosh kiyim abstrakt ma’nolarga ega bo‘lsa, o‘zbek tilida bosh kiyim obrazlari konkret ma’naviy qadriyatlar bilan bog‘liqdir.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa sifatida aytish mumkinki, ingliz va o‘zbek maqol-matallarida bosh kiyim nomlarining ishlatilishi xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va ma’naviy qadriyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Ingliz tilida bosh kiyim ko‘proq martaba, rol va hukmronlik ramzi bo‘lsa, o‘zbek tilida axloq, hurmat, obro‘ hamda oriyat timsolidir. Bunday lingvokulturologik farqlar har ikki xalqning ma’naviy olamini chuqur o‘rganishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). Asomiddinova M. O‘zbek kiyim-kechak terminologiyasi. Toshkent, 1981, 106-bet.
(2). Cambridge Idioms Dictionary. Cambridge University Press, 2017, 592 p.
(3). Kunanbayeva G. Clothing Terms in Turkic Languages. Tashkent, 2001, 132 p.
(4). Longman English Idioms and Proverbs. London, 2013, 619 p.
(5). Shakespeare W. Henry IV. London, 1597, 382 p.

Sultanova Dilfuza Kamalovna (Qoraqalpoq davlat universiteti 2-bosqich tayanch doktoranti)

INGLIZ VA QORAQALPOQ TILLARIDAGI PEDAGOGIK TERMINLARNING TUZILISHI

Annotatsiya. *Ushbu maqola ingliz va qoraqalpoq tillaridagi pedagogik terminlarning morfologik, semantik va struktur xususiyatlarini tizimli o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki til o‘rtasidagi terminologik tizim farqlarini aniqlash, ularning yasalish mexanizmlarini tahlil qilish va pedagogik amaliyotga ilmiy asos yaratishdan iborat. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilidagi terminlar, asosan, affiksatsiya, kompozitsiya, qisqartmalar va metaforik modellar orqali yasaladi, qoraqalpoq tilidagi terminlar esa milliy morfologik qo‘shimchalar, qoshma so‘zlar va tarjima orqali shakllanadi. Shu bilan birga, terminlar pedagogika, psixologiya, didaktika, metodika, baholash va ta’lim texnologiyalari yo‘nalishlarida turlicha taqsimlangan. Tadqiqot natijalari pedagogik tarjima, darslik va lug‘at yaratishda amaliy qo‘llanilishi mumkin, shuningdek, qoraqalpoq terminlarini standartlashtirish va zamonaviy pedagogik tushunchalar bilan moslashtirish dolzarb vazifa sifatida qolmoqda.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik terminlar, morfologik xususiyatlar, semantik xususiyatlar, ingliz tili, qoraqalpoq tili, qiyosiy tahlil, terminologiya, darslik va lug‘atlar yaratish.*

СТРУКТУРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В АНГЛИЙСКОМ И КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. *Данная статья посвящена систематическому изучению морфологических, семантических и структурных особенностей педагогических терминов в английском и каракалпакском языках. Основная цель исследования – выявить различия в терминологической системе между двумя языками, проанализировать механизмы их образования и создать научную основу для педагогической практики. Результаты показали, что термины в английском языке образуются в основном посредством аффиксации, композиции, сокращений и метафорических моделей, в то время как термины в каракалпакском языке образуются посредством национальных морфологических аффиксов, сложных слов и перевода. В то же время термины по-разному распределены по направлениям педагогики, психологии, дидактики, методики, оценки и образовательных технологий. Результаты исследования могут быть практически использованы при педагогическом переводе, создании учебников и словарей, а также стандартизация каракалпакских терминов и их адаптация к современным педагогическим понятиям остается актуальной задачей.*

Ключевые слова: *педагогические термины, морфологические особенности, семантические особенности, английский язык, каракалпакский язык, сравнительный анализ, терминология, создание учебников и словарей.*

THE STRUCTURE OF PEDAGOGICAL TERMS IN THE ENGLISH AND KARAKALPAK LANGUAGES ABSTRACT

Annotation. *This article is devoted to the systematic study of the morphological, semantic, and structural features of pedagogical terms in the English and Karakalpak languages. The main goal of the research is to identify the differences in the terminological system between the two languages, to analyze*

the mechanisms of their formation, and to create a scientific basis for pedagogical practice. The results showed that English terms are mainly formed by means of affixation, composition, abbreviations, and metaphorical models, while Karakalpak terms are formed by means of national morphological suffixes, compound words, and translation. At the same time, terms are distributed differently in the areas of pedagogy, psychology, didactics, methodology, assessment, and educational technologies.The research results can be applied in pedagogical translation, textbooks, and dictionaries, and the standardization of Karakalpak terms and their adaptation to modern pedagogical concepts remains an urgent task.

Keywords: *pedagogical terms, morphological features, semantic features, English language, Karakalpak language, comparative analysis, terminology, creation of textbooks and dictionaries.*

Kirish. Bugungi kunda pedagogik terminologiya nafaqat milliy ta'lim tizimida, balki xalqaro pedagogik makonida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Globalizatsiya jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va xalqaro pedagogik standartlarning joriy etilishi ta'lim jarayonida ishlatiladigan terminlarning samarali va to'g'ri ishlatilishini taqozo etadi. Shu sababli pedagogik terminlarni lingvistik jihatdan chuqur o'rganish, ularning morfologik, semantik va struktur xususiyatlarini aniqlash ilmiy va amaliy nuqtayi nazardan dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ingliz va qoraqalpoq tillari o'rtasida pedagogik terminologik tizimning tuzilishi turlicha bo'lib, har bir tilning o'ziga xos morfologik va semantik xususiyatlari mavjud. Ingliz tilida pedagogik terminlar analitik va global standartlarga moslashgan bo'lib, ko'proq affiksatsiya, kompozitsiya, qisqartma va metaforik modellar orqali shakllanadi. Shu bilan birga, qoraqalpoq tilida terminlar agglutinativ xususiyatga ega bo'lib, ularning yasalishi ko'proq qo'shimchalar, qoshma so'zlar va tarjima orqali amalga oshadi. Shu nuqtayi nazardan, ikki tilni qiyosiy tahlil qilish pedagogik terminologiya sohasida ilmiy jihatdan dolzarbdir.

Pedagogik terminologiyani tushunishda bir qator nazariy va empirik tadqiqotlar muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Crystal ingliz tilidagi ilmiy va akademik terminlarning affiksatsiya va qisqartmalar orqali yasalishini ta'kidlaydi [4]. Halliday va Hasan esa tilning semantik guruhlari va kontekstual ishlatilishini tahlil qilgan [5].

Qoraqalpoq tilida terminologik yasalish va terminlarning shakllanishi masalasi ham o'rganilgan. Pedagogik terminologiya masalalari bilan bog'liq bir qator tadqiqotlar mavjud. Bayburova pedagogik terminlarning ruscha-o'zbekcha qisqacha lug'atini taqdim etib, terminlarning asosiy yasalish mexanizmlari va ularning amaliy qo'llanilishi bo'yicha muhim manba yaratgan [1]. Berdimuratov qoraqalpoq terminologyyasini tizimli tarzda tahlil qilgan va milliy terminlarning morfologik xususiyatlariga e'tibor qaratgan [2]. Shu bilan birga, Berdimuratov va Qutlımuratov maktab hayoti bilan bog'liq terminlarning ruscha-qoraqalpoqcha lug'atini ishlab chiqib, terminlarning lingvistik va kontekstual jihatdan qanday ishlatilishini ko'rsatgan [3].

Ushbu tadqiqot ingliz va qoraqalpoq tillaridagi pedagogik terminlarni solishtirish, ularning yasalish mexanizmlari va amaliy qo'llanilishini o'rganishda asosiy ilmiy baza hisoblanadi. Adabiyotlar shuni isbotlaydiki, ikki til o'rtasidagi terminologik farqlarni o'rganish pedagogik tarjima, darslik yaratish va terminologik lug'atlar ishlab chiqishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot ingliz va qoraqalpoq tillaridagi pedagogik terminlarning morfologik va semantik xususiyatlarini tizimli tarzda aniqlash maqsadida bir nechta ilmiy metodlardan foydalangan. Avvalo, deskriptiv tahlil yordamida terminlarning shakl va mazmuni batafsil tavsiflandi, bu esa ularning morfologik va semantik xususiyatlarini chuqurroq anglashga imkon berdi. Shu bilan birga, qiyosiy-lisoniy tahlil orqali ikki til o'rtasidagi morfologik va semantik farqlar aniqlab chiqildi, bu esa ularning struktural va lingvistik o'xshashlik hamda farqlarini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida komponent tahlil murakkab terminlarning tarkibiy qismlarini ajratishga va ularning semantik qatlamlarini aniqlashga yordam berdi, natijada so'z birikmalari va qoshma terminlarning ichki tuzilishi batafsil o'rganildi. Shu bilan birga, etimologik tahlil terminlarning kelib chiqishi va boshqa tillar ta'siri ostida shakllanish jarayonini tahlil qildi, bu esa terminlarning tarixiy va madaniy kontekstini tushunishda muhim rol o'ynadi. Bundan tashqari, kontekstual tahlil yordamida terminlarning real matnlardagi vazifasi va pedagogik jarayondagi funksiyasi aniqlanib, ularning amaliy qo'llanilishi o'rganildi. Nihoyat, ekspert so'rovnomalari orqali terminlarning pedagogik va amaliy qo'llanilishi bo'yicha qo'shimcha ma'lumotlar yig'ildi, bu esa terminologik lug'atlarni yaratishda va darsliklarni shakllantirishda ilmiy asos bo'ldi. Shu asosda barcha terminlar morfologik va semantik guruhlarga ajratildi hamda ularning yasalish mexanizmlari tizimli tarzda tahlil qilindi, bu esa tadqiqotning ishonchliligi va amaliy ahamiyatini oshirdi.

Natijalar. Ushbu tadqiqotda ingliz va qoraqalpoq tillaridagi pedagogik terminlarning yasalish mexanizmlari tizimli ravishda tahlil qilindi. Avvalo, terminlarning morfologik tuzilishi taqqoslandi, shuning-

dek, semantik xususiyatlari boʻyicha farqli va oʻxshash jihatlar aniqlandi. Quyidagi jadvalda pedagogik terminlarning eng koʻp uchraydigan yasalish usullari namoyish etilgan boʻlib, har ikki tilning lingvistik imkoniyatlari va terminologik rivojlanish darajasini aks ettiradi.

1-jadval

Pedagogik terminlarning yasalish usullari

Yasash turi	Ingliz tili	Qoraqalpoq tili
Oddiy (simple)	*education, science*	*Sabaq*
Qoshma (compound)	*Preschool education, classroom management*	*bilimlendiriw sistemasí*
Affiksatsiya	*teacher → teaching; science → scientific*	*oqıt- → oqıtıw; pedagog → pedagogika*
Qisqartmalar	*ICT, GPA, UNESCO*	*QDU, MMI, TOMS*
Soʻz birikmalari	*distance learning, inclusive education*	*zamanagóy oqıtıw, pedagogikalıq tehnologiyalar*

Jadvaldan koʻrinib turibdiki, ingliz tilidagi pedagogik terminlar, asosan, affiksatsiya, kompozitsiya va qisqartmalar orqali yasaladi. Masalan, *teacher* soʻzi orqali *teaching* va *teachable* shakllari hosil qilinadi, bu esa terminning semantik va morfologik xususiyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, qoshma terminlar (*classroom management, preschool education*) murakkab pedagogik tushunchalarni aniq ifodalashga xizmat qiladi, qisqartmalar esa (*ICT, GPA, UNESCO*) akademik va amaliy jarayonda tez va ixcham kommunikatsiyani taʼminlaydi. Aksincha, qoraqalpoq tilida terminlar koʻproq milliy morfologik vositalar yordamida shakllanadi. Masalan, *oqıt- → oqıtıw* yoki *pedagog → pedagogika* kabi affiksatsiyalar terminning maʼnosini kengaytiradi va uni grammatik jihatdan moslashtiradi. Shu bilan birga, qoshma soʻzlar (*bilim sistemasí, zamanagóy oqıtıw, pedagogikalıq tehnologiyalar*) yangi pedagogik tushunchalarni ifodalashda muhim rol oʻynaydi. Bunday taqsimot har ikki tilning morfologik va semantik tizimini ochib beradi va tilning oʻziga xos lingvistik va madaniy kontekstini koʻrsatadi. Shu nuqtayi nazardan, qisqartmalar va maʼnoli birikmalar har ikki tilning terminologik jarayonida yangi tushunchalarni yaratishda muhim vosita sifatida ishlatiladi.

2-jadval

Qiyosiy tahlil

Xususiyati	Ingliz tili	Qoraqalpoq tili
Affiksatsiya	-er, -ing, -able	-ıw, -lıq, -li
Qoʻshma terminlar	classroom management	sabaq beriw sistemasí
Qisqartmalar	ICT, GPA	QDU, MMI
Metafora ishlatilishi	knowledge gap	sezimlik keńlik
Xalqaro terminlar	pedagogy, didactics	pedagogika, didaktika

Qiyosiy tahlil shuni koʻrsatadiki, ingliz tilidagi pedagogik terminlar analitik va global standartlarga moslashgan boʻlib, ularning yasalish mexanizmi tizimli va koʻp qirralidir. Ingliz tilida affiksatsiya orqali turli grammatik shakllar hosil qilinadi, qoshma soʻzlar murakkab tushunchalarni aniq ifodalaydi, qisqartmalar esa amaliy va akademik jarayonda qulaylik yaratadi. Shu bilan birga, metaforik yasalish (*knowledge gap, brain-based learning*) terminlarga maʼno qatlamini kengaytirib, pedagogik jarayonni yanada tushunarli qiladi.

Qoraqalpoq tilida esa terminologik yasalish koʻproq milliy morfologik vositalar va tarjima orqali amalga oshadi. Masalan, qoʻshimchalar (-ıw, -lıq, -li) terminning grammatik va semantik moslashuvini taʼminlaydi, qoshma soʻzlar (*sabaq beriw sistemasí*) yangi tushunchalarni yaratishda asos boʻladi, qisqartmalar esa amaliy pedagogik ishda qulaylik beradi. Shu bilan birga, metaforik yasalish kamroq uchraydi, chunki terminlar koʻproq milliy kontekstga moslashtirilgan.

Shuningdek, xalqaro terminlar ikki tilning akademik lugʻatida mavjud boʻlib, ularning talaffuz va yozilish jihatidan farqlari mavjud. Bu esa tilshunoslik va pedagogik amaliyot uchun qiyosiy yondashuvni, shuningdek, terminlarni tarjima va adaptatsiya qilishda muhim ilmiy asos yaratadi. Shu bois ikki tilni qiyosiy oʻrganish terminologik standartlashtirish, darslik va lugʻatlarni yaratishda, shuningdek, pedagogik tarjimada katta ahamiyatga ega.

Muhokama. Natijalar shuni koʻrsatdiki, ingliz tilidagi pedagogik terminlar global standartlarga moslashgan boʻlib, ularning yasalish mexanizmi tizimli, strukturaviy va standartlashtirilgan. Shu sababli ingliz tilidagi terminologiya nafaqat akademik matnlarda, balki xalqaro pedagogik maydonda ham samarali qoʻllaniladi. Bu esa oʻquv jarayonida terminlarning bir xilda tushunilishini taʼminlaydi va terminologiyaning xalqaro pedagogik hamkorlikda qoʻllanilishini osonlashtiradi.

Aksincha, qoraqalpoq tilidagi terminologiya milliy pedagogik kontekstga moslashgan bo‘lib, ularning yasalishi ko‘proq morfologik qo‘shimchalar, qoshma so‘zlar va tarjima orqali amalga oshadi. Shu bilan birga, qoraqalpoq terminologiyasining rivojlanish bosqichi hali yakunlanmagan bo‘lib, u xalqaro pedagogik standartlarga moslashish va zamonaviy tushunchalarni integratsiya qilish imkoniyatlariga ega.

Bundan tashqari, tadqiqot semantik guruhlar bo‘yicha terminlarning pedagogika, psixologiya, didaktika, metodika, baholash va ta’lim texnologiyalari yo‘nalishlarida turlicha taqsimlanganini ko‘rsatdi. Bu esa terminlarning ma’no qamrovi va funksionalligi turli pedagogik sohalarda o‘ziga xos ekanligini bildiradi. Shu asosda pedagogik tarjima, lug‘at yaratish, darslik tayyorlash va ta’lim metodikasini rivojlantirishda amaliy qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan imkoniyatlar paydo bo‘ladi. Shu bilan birga, ikki til o‘rtasidagi qiyosiy tahlil tilshunoslik va pedagogik amaliyotda terminlarni aniq va to‘g‘ri qo‘llashga, shuningdek, milliy tilni rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida pedagogik terminlar asosan affiksatsiya, kompozitsiya va qisqartmalar orqali shakllanadi, shu bilan birga, qoraqalpoq tilida ular ko‘proq qo‘shimchalar va tarjima yordamida yaratiladi. Ingliz tilidagi terminologiya global, tizimli va standartlashtirilgan bo‘lsa, qoraqalpoq tilidagi terminologiya milliy kontekstga moslashgan va rivojlanish bosqichida. Shu bois kelgusida qoraqalpoq tilidagi terminlarni standartlashtirish va zamonaviy pedagogik tushunchalar bilan moslashtirish dolzarb vazifa sifatida qolmoqda. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari pedagogik lug‘atlar yaratish, darsliklarni tayyorlash va pedagogik tarjimada aniqlikni ta’minlashda ilmiy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Natijada ikki til o‘rtasidagi qiyosiy yondashuv terminologik izchillikni oshirish, pedagogik tushunchalarni rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Bayburova Sh., Takonayev N. Pedagogikadan qisqacha ruscha-o‘zbekcha terminologiya lug‘ati. T., 1963.

(2). Berdimuratov E. Qoraqalpoq terminologiyasi. Nukus, “Qoraqalpog‘iston”, 1989, 13-bet.

(3). Berdimuratov E., Qutlimuratov B. Maktab turmushiga oid terminlarning ruscha-qoraqalpoqcha qisqacha lug‘ati. Nukus, “Bilim”, 1993, 8-bet.

(4). Crystal D. (2018). The Cambridge encyclopedia of the English language. Cambridge university press.

(5). Halliday M.A.K., & Hasan R. (1989). Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective. (No Title).

(6). Tajimuratov A. Qoraqalpoq xalq pedagogikasi. Nukus, “Bilim”, 1996.

(7). Tursunov U. Teminologiya masalalari. Toshkent, 1933.

(8). Widdowson H.G. (1990). Aspects of language teaching.

Xolmatov Davrbek Mavlonovich (“Madinabonu Robiyabonu hamkor” nodavlat ta’lim muassasasi Ingliz tili o‘qituvchisi)

INGLIZ VA O‘ZBEK BADIIY MATNLARIDA ICHKI MONOLOGNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. *Ushbu maqola ingliz va o‘zbek badiiy matnlarida ichki monologning lingvopragmatik xususiyatlarini tahlil qiladi. Tadqiqot ichki monologning qahramonlarning ruhiy kechinmalari, shaxsiy dunyosi va ijtimoiy muhit bilan o‘zaro aloqasini ifodalashdagi funksiyalariga e’tibor qaratadi. Badiiy matnlarda ichki monologning turli janrlarda – nasr, she’riyat, ertak va epistolyar ijodda – namoyon bo‘lishi, uning strukturaviy va stilistik xususiyatlari, shuningdek, lingvistik va pragmatik vositalari ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ichki monologning qahramon psixologiyasini ochish va badiiy matnga epistemik va afektiv qiymat berishdagi ahamiyatini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *ichki monolog, lingvopragmatika, badiiy matn, ruhiy kechinmalar, shaxsiy dunyo, modernizm, epistolyar ijod, metafora.*

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕГО МОНОЛОГА В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ

Аннотация. *В данной статье анализируются лингвопрагматические особенности внутреннего монолога в английских и узбекских художественных текстах. Исследование сосредоточено на функциях внутреннего монолога в выражении эмоциональных переживаний персонажей, их личного мира и взаимодействия с социальной средой. Рассматривается проявление внутреннего монолога в различных жанрах – прозе, поэзии, сказках и эпистолярном письме, а также его структурные и стилистические особенности, а также лингвистические и прагматические средства. Результа-*